Prima comunicare, *Dimitrie Cantemir et le problème de la Méditerranée* a fost susținută la al VII-lea Congres de studii sud-est europene, Salonic, 1994, la secțiunea a II-, condusă de profesorul Plamen Țvetkov, din Sofia. Îți dau reperele exacte: Septième Congres International d'Etudes du Sud-Est Européen, Thessalonique 29 août – 4 septembre 1994 – Thème: N.2: Efforts de coopération balcanique en rétrospection et en perspective, titlul îl ai mai sus. Titlul e cel de mai sus, nu s-a publicat decât volumul cu rapoartele mari ale congresului, a mea a fost doar o comunicare, au comentat-o chiar atunci Răzvan Theodorescu şi dl. Țvetkov. Dar, îmbunătățit, textul e cel de la Chişinău. El va apare în reeditatea volumului meu *Dimitrie Cantemir*, la finalul cărții, la Anexe. Cartea se publică la Editura Litera Internațional, Chişinău-Bucureşti şi este în semnal. Cred că te poți folosi şi de celelalte comunicări, ca să te plasezi mai în actualitate.
Noroc şi succes!
Ecaterina Țarălungă
18.07.04

Politica echilibrului de forțe raportată la Porțile de Fier continentale
(în accepția lui Dimitrie Cantemir)

(Sesiunea Academiei de Ştiințe a Republicii Moldova dedicată lui Dimitrie Cantemir, Chişinău, octombrie 2003)

Pentru Dimitrie Cantemir politica n-a fost un hobby, ci calea reală, ultimă, pe care considera că se pot rezolva problemele țării sale. Ideile mari ale istoriografiei lui, preluate de Şcoala Ardeleană şi, peste timp, de noi înşine, sunt:

- Originea latină a neamului românesc;
- Unitatea lingvistică şi culturală a vechii Dacii;
- Rolul strategic al teritoriilor româneşti din punct de vedere geopolitic;
- Rezolvarea problemei româneşti numai în context global, prin favorizarea, de către românii înşişi, a echilibrului european.

Toate aceste asertiuni ale întemeietorului istoriografiei ştiințifice româneşti au rămas valabile până astăzi. Merită de aceea să aruncăm o scurtă privire asupra temeiurilor sale, spre a le compara cu propriile noastre temeiuri referitoare la locul şi rolul unui neam în lumea în care trăim.

Teoria politică a lui Cantemir se află expusă într-o lucrare filosofică, scrisă în jurul anului 1700, intitulată **Monachiarum Phisica Examinatio** (*Examinarea fizică a monarhiilor*). Las deoparte felul cum autorul lucrării, pe atunci încă tânăr, rămâne dator conceptelor filosofice ale vremii, în principal prin compararea unei monarhii cu un trup omenesc, care se naşte, creşte, îmbătrâneşte şi dispare. Dincolo de aceste

„instrumente de expunere” mai mult decât „instrumente de lucru” se află intuiția majoră a mişcării, a direcției pe care o luase politica europeană a începutului de veac 18. Cantemir consideră, pe baza cercetărilor proprii, care au inclus vechile civilizații, de la cea chaldeeană la cea persană, arabă şi turcică, faptul că monarhiile, mai exact marile centre de putere planetare, se deplasează în timp dinspre est spre vest şi dinspre sud spre nord. El citează marile năvăliri, pe grecii antici urmați de romani, pe romani urmați de Sfântul Imperiu Germanic şi de Suedia lui Carol al XII-lea, contemporanul său. În virtutea acestei premise, pe care o consideră exactă, Cantemir scrie **Incrementa Atque Decrementa Aulae Othomanicae** (*Despre Creşterea şi Descreşterea Curții Otomane*), lucrare menită să atragă atenția lumii europene asupra acestei „excrescențe monstruoase” pe care-o reprezintă o putere sudică şi răsăriteană, urmare directă a marilor migrații, în contextul dezvoltării Europei contemporane. El susține că a venit vremea ca Europa să se pună în acord cu evoluția firească a lumii şi cu cerințele momentului şi să înlăture această putere revolută. *Istoria Imperiului Otoman* chiar oferă soluții practice în acest sens, iar *Harta Constantinopolului* este una strategică, indicând pulberăriile din Cornul de Aur, curenții marini de pe Bosfor, locurile unde sultanul petrecea alături de haremul său însoțit fiind doar de 50 de eunuci. Mai mult, versiunea rusă a acestei hărți, gravată de A. P. Zubov, şi ale cărei plăci se află la Ermitaj, cuprinde un desen în plus, acela al tipurilor de nave de luptă otomane, în condițiile în care, chiar atunci, Petru cel Mare, după ce-şi asigurase granița spre Marea Baltică, dădea asaltul spre sud, la Caspica, adică la frontiera cu otomanii, constituindu-şi flota de pe mările interioare, după planuri şi informații care i-au venit – documentele Cabinetului său aflate la Petersburg, la Biblioteca Saltâkov Scedrin, o atestă – pe canalul a opt limbi europene.

Dacă ținta istoriografiei cantemiriene – mai mult, ținta demersului cantemirian în întregul său, opțiunea vieții lui – a fost una strategică, atunci nu este lipsit de importanță să înțelegem căror imperative răspundea ea. După marile descoperiri geografice, după afirmarea flotei spaniole, britanice şi olandeze pe oceanul planetar, după definirea conturului viitoarelor colonii europene în Africa şi Americi, după arondarea strâmtorilor strategice, după stabilirea rutelor de apă care legau Extremul Orient de Occident, făcând să cadă în desuetudine marile drumuri de uscat dintre Indii şi Britania, puterile europene – mai cu deosebire Franța – se vedeau puse în situația de a contrabalansa aceste avansuri care-i puneau în primejdie supremația, mai ales că nu excela ca putere navală. Astfel a fost inaugurată în Europa politica echilibrului de forțe şi Franța, pe de o parte a încercat să câştige pe căi culturale ceea ce pierdea pe căi strategice, iar pe de alta, a înclinat balanța către otomani, încă putere navală, aliindu-se cu ei nu o dată, în defavoarea unor parteneri europeni. Prieten cu ambasadorul Franței la Constantinopol, discutând despre originile latine ale ambelor popoare, despre rădăcina lor culturală comună – de altfel Cantemir a şi scris despre istoria trunchiurilor lingvistice şi a alcătuit dicționare – el nu putea totuşi ignora faptul că era ostatic la

otomani, iar țara lui se afla în primejdie să dispară de pa harta lumii, deoarece unul din principiile fundamentale ale *Coranului*, afirmat chiar de Cantemir în **Книга систима или мухаммеданского релгии** (*Sitema religiei muhammedane*) este acela că avansul religiei musulmane se face odată cu şi prin cucerirea pământului necredincioşilor. Iar avansul Islamului era, în fond, un răspuns la marele sentiment de încercuire planetară pe care-l traversa această religie, pusă în situația de a ceda mereu mai mult din prerogativele sale teritoriale prin cucerirea Africii, a strâmtorilor Extremului Orienent de către creştini, care dominau de asemenea şi nordul. Blocajul sudic, mai recent, nu făcea decât să împingă spre nord zona de conflict.

Prin urmare, în fața lui Cantemir, aspirant la tronul Moldovei, ca şi aspirant la unirea Moldovei cu Țara Românească prin asigurarea domniei de către el şi fratele său Antioh în cele două țări române, în fața lui deci, se aflau de rezolvat, deopotrivă, o chestiune religioasă şi una politică, împletite una cu cealaltă. Asta pe de o parte. Pe de alta, problemele zonale trebuiau tratate la nivel macro-sistemic, adică Moldova trebuia „inserată" în problematica europeană pentru ca ajutorul scontat contra otomanilor să vină şi să fie eficient. După 22 de ani petrecuți pe arena politicii otomane, la Constantinopol, după accesul la Ambasadele Olandei, Marii Britanii şi Franței din această capitală imperială, Cantemir se afla în situația de a intui starea reală a raportului de forțe dintre aceste țări şi Imperiul Otoman şi măsura în care, angajate în alte puncte fierbinți ale planetei, acestea erau interesate de zona balcanică în întregul ei şi de țările române mai cu deosebire.

Soluția pentru care a optat atunci – Imperiul Rus – n-a fost una de conjunctură. Petru cel Mare avea interese în nord, ca şi în sudul continentului european, ținuse piept lui Carol al XII-lea, otomanilor, îşi constituia administrația, flota, armata de uscat şi, în general vorbind, abia scotea deasupra apelor planetare vârful unui aisberg uriaş, de deasupra căruia putea privi lateral, chiar dacă nu complet detaşat, conflictele dintre forțele vest-europene, ca şi dintre creştinismul occidental şi Islam. Cantemir ştia prea bine despre bătăliile lui Iancu de Hunedoara şi Ştefan cel Mare, despre impunerea lui Vlad Țepeş la domnia Țării Româneşti în urma unei înțelegeri exprese dintre Transilvania şi Moldova, îi erau cunoscute fortificațiile dunărene pe care le apărase Eugeniu de Savoia, participase el însuşi, ca supus otoman, la bătălia de la Zenta, care anunța asaltul asupra Vienei, după ce căzuseră de mult Nicopole şi Belgradul, adică cetățile care apărau Porțile de Fier ale Dunării, marele punct de control al Europei spre nord, până la Baltica, precum şi spre sud, până la Mediterana. **Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor**, care a avut anterior două versiuni în latină, pierdute în naufragiul de pe Marea Caspică, atestă faptul că analizase atent căile folosite prin timp de români şi că se gândise el însuşi la soluții viabile pentru începutul de veac 18.

Soluțiile lui Cantemir merg însă cu mult mai în profunzimea politicii europene a momentului. Nu doar opțiunea pentru Rusia – în care el vedea o întruchipare contemporană a ceea ce fusese Imperiul Roman – de altfel, în **Panegiricul** pe care fiul

său Şerban i-l citeşte, la vârsta de şapte ani, ţarului, cu prilejul aniversării, acesta şi este numit, după protocolul roman preluat din Orient, „Imperatoribus Imperator”, „Cezar al Cezarilor”, iar „ţar” nu este decât slavizarea cuvântului roman pentru Caesar, marele împărat, întruchipare pământeană a divinităţii, în stil pur egiptean. Prin urmare, Cantemir avea în minte capacitatea monarhiei ruseşti de a oferi lumii o sinteză viabilă între Orient şi Occident, aşa cum fusese consfinţită de graniţele fostului Imperiu Roman de dinainte de împărţirea lui în două. In calitate de senator şi consilier personal al ţarului pentru probleme orientale şi sudice, Cantemir a fost sfătuitorul direct al acestuia în privinţa declanşării conflictui caspic din 1722. Nu spun că Rusia a lucrat după ideile lui Cantemir. Ea avea de mult probleme de păstrate a controlului continental la marea Poartă de Fier a Asiei, dintre Caspica şi Munţii Caucaz. Populaţii numeroase, musulmane, dar şi „cisite”, cum le spune Cantemir, luptau pentru păstrarea controlului singurei căi directe de trecere dinspre Asia spre Europa. Pe acolo trecuseră popoarele migatoare, indoeuropenii, ultimii fiind mezii şi parţii, spre Asia Mică, iar cisiţii, numiţi de Cantemir „negrii galbeni”, colonizaseră spaţiul – odinioară sumerian şi hittit – rezistând pe teritoriul pe care noi îl numim până astăzi Cis-Iordania. În plus, ambiţiile imperiale ale Rusiei, în faţa restului Europei, se concrezizau printr-o mare vocaţie constructivă, şi ea parte a Renaşterii Nordului, influenţat de Sud. Cartografierea întregii ţări nu era decât unul din semnele acestui proces, iar faptul că toate hărţile caspice ale lui Cantemir au fost imediat preluate şi înglobate în hărţile provinciilor ruseşti, atestă ce paşi repezi făcea Rusia spre a câştiga un ascendent asupra lumii europene. De altfel, importanţa punctului de vedere cantemirian în politica rusească este până astăzi recunoscută de Rusia, din moment ce, dintre toate textele cantemiriene, aflate de-a lungul veacurilor sub incidenţa unui secret mai mare sau mai mic, mutate din arhive sau împreună cu arhivele după diverse războaie şi revoluţii, singurele care au încă un regim secret sunt textele lui Cantemir care conţin activitatea lui de senator şi consilier imperial. Acestea erau deţinute, în 1988, de Arhivele Flotei Baltice şi nimeni nu ştiu să le fi cercetat vreodată.

Dar alte surse ale scrierilor cantemiriene compensează această lipsă şi putem intui importanţa pe care o acorda el Porţilor de Fier continentale în păstrarea echilibrului european. În Arhivele lui Petru cel Mare se află **Collectanea Orientalia**, ansamblu de texte şi hărţi cantemiriene care cuprind activitatea lui în zona Derbent, la Marea Caspică, prilejuită de campania rusă din 1722-1723, pentru arondarea Porţii de Fier a Asiei. Dincolo de faptul că făcuse, cu mâna lui, o tipografie mobilă cu caractere persane, pentru a tipări materiale propagandistice destinate inamicului – între noi fie spus conţinutul nici unia dintre manifeste n-a fost publicat, deşi Emil Lozovan, care a descoperit la Oxford caracterele acestei tipografii, credea că a descoperit şi texte tipărite cu ele – a cartografiat apoi toată zona în sistem Mercator, făcând măsurători cu pasul şi cu instrumente optice, indicând zonele cu iarbă nouă toamna, anotimpul când începuse campania lui Petru cel Mare, ca şi vadurile de pe cursul râurilor pe unde

se putea trece călare. Dar a făcut infinit mai mult decât atât. A făcut ceva ce nu era cuprins în nici una din obligaţiile lui de şef al propagandei creştine şi de cunoscător al limbilor orientale. A descoperit, la Poarta de Fier a Asiei, vestigiile zidului ridicat de Alexandru Macedon spre a se apăra de atacatorii veniţi dinspre nordul continentului, a făcut măsurători, a ridicat relevee, a copiat inscripţii, a alcătuit harta acestui zid în raport cu Marea Caspică şi Munţii Caucaz şi a tras concluzii scrise legate de toate aceste descoperiri. Textul a fost publicat o singură dată, în latină, în ediţia dedicată deTocilescu lui Cantemir, 1878-1883, a Societăţii Academice Române şi n-a fost niciodată tradus. Consideraţiile lui Cantemir în legătură cu aceste vestigii sunt următoarele:

- Ele au fost plasate într-un însemnat punct strategic, pentru a permite deplasarea spre India a lui Macedon, asigurându-i spatele.
- Rezultă că zona nu aparţinuse otomanilor, nici perşilor, ci altor populaţii.
- Primele inscripţii sunt făcute în pictograme (mai ales semne solare, ale închinătorilor focului, dar şi pictograma literei **a** de mai târziu!), apoi în hieroglife, apoi cu alfabet arab, de unde ideea că localnicii sau trecătorii aparţineu unor culturi diferite şi veneau din timpi diferiţi.
- Cele mai numeroase inscripţii şi desene indicau un conflict între şiiţi şi suniţi, pe zid fiind desenată, alături de sabia lui Mahomed, şi sabia cu două vârfuri a lui Ali. Situaţia conflictuală trebuia deci exploatată de creştini.

Concluzia sa este aceea că locul a fost dintotdeauna frecventat şi important, aşa cum şi rămăsese de altfel, fiind definit de Cantemir ca **o poartă de control continental**. Ce însemna cucerirea ei de către Rusia? Mai întâi un control creştin asupra unuia musulman. Apoi un control ortodox, fiindcă ortodoxia era moştenitoarea directă a Bizanţului, cel pe care-l luaseră Otomanii. Cantemir doreşte, în acest punct, să reînvie vechi tipare mentale ruseşti, ştiut fiind faptul că o expediţie rusă plecase către Bizanţ încă în veacul al IX-lea spre a-l cuceri. Cucerirea Porţii de Fier, care i-ar fi asigurat Rusiei controlul continental, i-ar fi asigurat, întocmai ca lui Alexandru Macedon, spatele în viitoarea campanie de recucerire a Bizanţului, pentru care el, iată, alcătuise harta strategică şi scrisese *Istoria Imperiului Otoman*, a campaniilor şi obiceiurilor armatei otomane, a stării de decădere care şi începuse.

Cât despre Porţile de Fier ale Dunării, ele nu erau mai puţin importante în echilibrul european, fiind avanpostul Mediteranei, principalul teatru de luptă dintre otomani şi creştini.

Marea Mediterană şi celelalte zone menţionate mai sus îl interesează pe istoric ca frontiere ale Imperiului Otoman, dar şi ca puncte strategice importante pentru europenii care trebuiau să le deţină dacă voiau să izbândească în lupta cu necreştinii. Numeroasele referinţe existente în *Istoria Imperiului Otoman* cu privire la popoarele mediteraneene, la bătăliile navale din Mediterana ori pentru ea, desfăşurate în Marea

Marmara, referitoare la strâmtori, insule, peninsule ori arhipelaguri, la diverse conflicte teriotriale ori politice sunt continuu puse în relație cu istoria românilor.

Astfel, de pildă, luarea Moreii, cucerirea de către otomani a Bosniei şi a Croației, a Egiptului şi Tunisiei, numeroasele bătălii duse spre a păstra Eubeea, Ciprul şi Corfu, dar mai ales Creta – această colonie venețiană care forma, în inima Mediteranei, un adevărat bastion bizantin, ba mai mult, o continuare a vechii civilizații greceşti – au avut un ecou adânc în spațiul românesc. Şerban Cantacuzino, socrul lui Dimitrie Cantemir însuşi, ar fi ridicat, după spusele istoriografului, o armată de sârbi, croați şi români gata să-i înfrunte pe otomani. Pe vremea lui Cantemir Mediterana era o zonă fierbinte din punct de vedere strategic pe harta Europei, care se adăuga valorii sale simbolice: după ce unise cele două părți ale Imperiului Roman, constituia acum o linie de demarcație între două latinități şi două creştinătăți: orientală şi occidentală. Numele Mediteranei amintea de leagănul civilizației europene, Grecia antică, precum şi de numele lui Alexandru Macedon, cel care atinsese hotarul Sciției, limita vechilor daci romanizați mai târziu.

În acest context larg, referințele lui Dimitrie Cantemir la Marea Neagră, la Dunăre şi la Porțile de Fier ale Carpaților sunt susceptibile de o interpretare integratoare. Cantemir menționează ca importante şi zonele învecinate: Bugeacul, Dobrogea – fosta Scitya Minor – Cetatea Albă, Tulcea, Isaccea, atunci raia, Turnu Severin, aflată chiar la Porțile de Fier, unde împăratul Traian zidise o poartă şi un pod, ba chiar o cetate care s-ar fi numit Pontes, iar Bizanțul ridicase singura sa cetate fluvială, pentru a controla, de acolo, Mediterana. Cantemir nu uită să evoce fortificația numită Valu' lui Traian, o întăritură de pământ mergând în lungul Dunării şi al țărmului Mării Negre, paralel cu ele, prin Câmpia Română şi Dobrogea. Prin urmare, linia Dunării de la Porțile de Fier până la Marea Neagră, ca şi Marea Neagră însăşi, fuseseră considerate de romani strategice. Şi, aşa cum fuseseră strategice atunci, la întemeierea popoarelor de pe aceste locuri, erau strategice şi acum, la începutul veacului al XVIII-lea, momentul când începea formarea națiunilor şi a statelor. Acestea fiind spuse, românii trebuiau considerați – fiindcă trecutul era de partea lor – printre cele mai vechi popoare ale Europei din aria întregii romanități. Alexandru Macedon ajunsese aici fiindcă zona era strategică pentru apărarea imperiului său. O dovediseră grecii antici ridicând colonii în lungul coastelor mării. Pe aceste meleaguri trăia deci un popor a cărui civilizație Bizanțul nu făcuse decât s-o continue.

În ce priveşte însă Marea Neagră, importanța ei era dată nu doar de situația de frontieră a Imperiului Otoman spre nord, spre Rusia şi spre Europa. Nu întâmplător sultanul Selim al II-lea a început construirea unui canal între Volga şi Don, spre a deplasa flota din Marea Neagră în Marea Caspică. Pe fondul acestei chestiuni Cantemir a făcut legătura între Poarta de Fier a Asiei şi Porțile de Fier ale Dunării, ambele având un rol însemnat în echilibrul continental. Spre a menține comerțul liber pe Mediterana, deci echilibrul între puterile europene şi Imperiul Otoman, trebuia apărată linia marcată

de Marea Neagră, Dunăre şi Porţile de Fier ale Carpaţilor, aşa cum, pentru a apăra Asia, trebuia apărată linia marcată de Marea Neagră, fluviile Volga şi Don şi poarta de Fier a Asiei, Munţii Caucaz şi Marea Caspică. De fapt, Asia şi Europa erau împreună Eurasia, ele aveau acelaşi mare interes: păstrarea comerţului de uscat, a marilor drumuri comerciale ameninţate de deschiderea rutelor oceanice. Creştinătatea în întregul ei, orientală, ca şi occidentală, trebuiau să se apere în faţa Islamului fortificând toată linia de apărare dintre cele două Porţi de Fier. Acest lucru era imperios cerut de principiul echilibrului de forţe dintre nordul şi sudul continetului, dintre otomani şi restul lumii. Era un moment când românii meritau să strălucească pe harta lumii civilizate, în numele aparteneţei lor la lumea greacă, leagăn al lumii romane însăşi – argument cultural – al deţinerii porţii de control continental – argument geopolitic.

Concluzia cea mai la îndemână în ce priveşte poziţa lui Cantemir este aceea că temeiul istoriografiei şi al vieţii sale, miza ei profundă, a fost una politică, chiar dacă n-a acces la ea decât pe căile mediate ale cuvântului scris, ori pe cele mai directe ale sfaturilor către cei puternici. Dar un fapt este cert: puterea lui de a fi văzut sensul global al politicii la nivel continental şi planetar – şi subliniez acest lucru – a făcut ca mesajul său să fi ajuns până la noi. A trăit în epoca distribuirii puctelor de control planetar între marile puteri, şi-a spus cuvântul în legătură cu acest fapt, ne-a lăsat un mesaj clar despre cine suntem şi ce avem de făcut. Şcoala Ardeleană, mica unire, Marea Unire au fost coordonate stabilite de Cantemir.

Ce putem spune acum, după trei veacuri, despre acest mesaj? Samuel P. Huntington consideră, în **Ciocnirea civilizaţiilor şi refacerea ordinii mondiale**[1], care pleacă de la fapte a căror dimensiune planetară nu lasă loc de îndoieli, cum ar fi Renaşterea islamică din anii ’70 ai veacului XX, că aceasta ar fi doar urmarea necesităţii de a echilibra tendinţele de globalizare prin păstrarea diferenţelor specifice ale ariei islamice. Aş vrea să folosesc această arie doar ca exemplu, deoarece cred că tendinţele sunt, în mod firesc, vizibile în orice arie definibilă prin caracteristici de civilizaţie care pun împreună o colectivitate umană, fie ele laice ori religioase. Huntington şi-a construit modelul pe exemplul cel mai pregnant, ca urmare a sesizării unor mari presiuni şi în lumina tendinţei de respingere a lor. Dar aceste presiuni, la rândul lor, mi se pare că nu sunt pur şi simplu provenite din necesitatea de a sincroniza prin modernizare planeta, cum crede Huntington restrângând chestiunea ciocnirii civilizaţiilor la o dimensiune culturală cu efecte sociale, ci întreg procesul este economic determinat. Globalizarea este un poces de redistribuire planetară a stăpânirii resurselor primare, cu toate consecinţele de rigoare, inclusiv culturale. Distribuirea zonelor de control planetar, aşa cum se întâmpla acum trei veacuri, pe vremea lui Cantemir, continuă cu distribuirea resurselor planetare. Aici e diferenţa, dar şi apropierea de mesajulistoriografului român de la ânceputul veacului al XVIII-lea.

[1] Apărută la Simon & Schuster, 1997.

Dacă este adevărat că civilizaţiile contemporane avansate au la bază petrolul, tot ce urmează în întâmplările ultimilor ani trebuie căutat în registrul acestor căutări de identificare şi stăpânire a acestei resurse. Dezacordurile faţă de globalizare ale lumii islamice deţinătoare a marilor resurse de petrol ale planetei se afirmă pe cale culturală, civilizaţională, religioasă, dar sunt dezacorduri de identitate şi de teritoriu. Pentru credinţa islamică, teritoriul şi credinţa sunt una. Imperiul Otoman a avansat în Europa, a observat-o Cantemir însuşi, nu doar prin cucerirea de adepţi, ci prin cucerirea adepţilor cu teritoriu cu tot. Ei au făcut paşalâcuri în zonele de influenţă. Prin urmare, în termenii lui Huntington, civilizaţional vorbind, Islamul este îndreptăţit să vadă în procesele care au loc tentativa Occidentului de a-l ocupa inclusiv teritorial. Chestiunea faliilor dintre ariile de influenţă este citită diferit de la centrul spre marginea fiecărei arii, ceea ce măreşte riscul de conflict potenţial. Judecarea deci, aşa cum procedează Huntington, a lumii ca având un singur centru – Occidentul – şi mai multe arii marginale – pare să fie eronată din moment ce – folosesc doar exemplul resurselor de petrol – există alte arii planetare tot atât de importante (chiar pentru centrul numit de Huntington).

Deşi suferă de centrism, în privinţa sensului de mişcare a lumii Huntington are dreptate: ne aflăm în faţa unor războaie de falie şi, după detectarea zonelor de conflict, chestiunea este, mai ales pentru cei ce le locuiesc, nu doar detectarea exactă a contextului global în care se află plasaţi, ci şi răspunsul corect ţinând seama de perspectivele de interpretare ale celor cu care intră în conflict. Abia apoi trebuie găsită soluţia corectă. Aşa judecând lucrurile, soluţia islamică, cea mai rapidă, şi care virează spre terorism internaţional, nu face decât să blocheze renaşterea începută în anii '70 şi întreg procesul de modernizare pe căi proprii, păcătuind prin izolare faţă de restul lumii. Pentru că, dacă este adevărată aserţiunea conform căreia identitatea culturală este ceea ce uneşte colectivităţile umane, face din ele naţiuni – şi timpul naţiunilor, care pe vremea lui Cantemir abia începea, iar acum încă n-a trecut – atunci tot atât de adevărat este că ele pot exista numai prin interacţiune şi nu prin izolare. Toate problemele cunoscute şi subsumabile ideii de autodeterminare revin în actualitate şi în noul context al procesului de globalizare. Cum şi cât are de spus fiecare, este încă o carte aflată în joc. Politica globalizării însăşi se construieşte, după faza teoretică, din întâmplările şi fiinţa însăşi a celor care-o joacă. Condiţia fiind aceea de participant la joc, nu de opozant ab initio.

Nu greşesc afirmând că că ne aflăm într-o zonă de falie şi, deopotrivă, într-o zonă de control continental: aceea a Porţilor de Fier. Conflictele reale şi potenţiale ale acestei zone sunt similare cu acelea ale Porţii de Fier a Asiei, şi ea o poartă de control continental. Situată între Caucaz şi Marea Caspică, adică între Azerbaigeanul şi Cecenia islamică pe de o parte şi Rusia şi Georgia creştine pe de alta, Poarta de Fier a Asiei, care permite controlul Nordului asupra Sudului (sau invers), nu suportă mai puţin rigorile conflictelor civilizaţionale, economice şi deci politice, decât zona Porţilor

de Fier ale Dunării, care şi ele asigură controlul continental, fac din Dunăre, cel mai lung fluviu european, axul continentului, o cale liberă de acces între Marea Neagră şi Marea Baltică, prin sistemul de canale existent. Tot ceea ce urmează este de dedus în acest perimetru al prezentului ariei geo-politice în care trăim. Şi n-ar fi decât o dovadă de înțelegere parțială – aşa cum se întâmplă cu Huntington – a problemei de fond să considerăm că ne aflăm în fața unui conflict religios ori civilizațional pur şi simplu. Nici pe departe. Ne aflăm în plin proces de redefinire a ariilor de influență, de reconsiderare a marilor falii de control şi de reproiectare a centrelor economice de comandă şi, în consecință, de afirmare a civilizațiilor capabile să controleze şi să impună toate aceste procese. Nu rămâne decât să fim parte a acestui proces, parte activă, după rolul pe care ni-l considera potrivit înaintaşul nostru de acum trei veacuri.

The importance of the continental Iron Gates
in the globalization process
(The International Scientific Conference
The Danube, a river of cooperation, Belgrad, 2002)

Some geo-political principles can be recognized along the history, along the human co-inhabitance. One of them is based on the instinct of domination, a psychological caracteristic of the entire living world. The below text is only a particularity of this assertion.

The Iron Gate of the Danube was - like the Caucasian Iron Gate - and still remaines - a hot zone of our planet. In the ancient period, Alexander the Great was probably the first European leader who fought consciously to impose his domination over both continental Gates. He crossed the Danube border to set up his power to the North of the river and himself, the same Alexander the Great, built the Caucasian Wall - after the universal fortification's pattern - along the Caucasian Iron Gate.

The Roman Empire also displayed the tendency to impose his principle of life from the West to the East of the European continent. The Emperor Trajan also crossed the Danube river, but his Empire, until Emperor Aurelian period, and after that, could not penetrate into Asia and could not reach the Caucasian Gate. So, the Roman Empire considered the mountain desert at the East of Jordan river as a natural wall for its territory defense.

The most obvious exemple of my assertion is the existence of Ottman Empire, who attacked constantly the Danubian Iron Gate to cross the Europe from East to West and to impose his religion, according to *Coran* principles: through the conquest of a new territory. This Ottman Empire was defeated by Russian Emperor Peter the Great at the Caucasian Iron Gate, at the beginning of the17th century. The Russian Empire announced a new tendency in the European politics of globalization: the movement from the North to the South of both continents: Europe and Asia. In fact, Peter the Great made of his wars the reverse of the actions of Charles the XII, who crossed the Europe in all possible directions, from North to South and from West to East. Charles XII was also defeated on the Danube river by the Ottman Empire.

But I think the existence itself of the great European Empires (like Romano-Germanic, Russian), the existence of Great Britain and Sweden as an opposite power to the Ottman Empire, was the first great motivation in an unitary European and global political conception, named from that time until after the second world war, an *alliances system*. Its purpose was to satisfy the fundamental principle of the European politics: *the force equilibrium*. Of course, that means not an unitary interest of all nations face to the hot areas of continental Iron Gates, but an unanimous respected political principle. That situation seems to be changed in the last time.

The Iron Gate of the Danube river is between two countries and two peoples, but also it is the great Gate for all Danubian countries. And, in this century and in this millenium, is not possible to ignore the amplitude of the fight for a new domination of all control zones in the world, this Gate included. The both continental gates Danubian and Caspian - are still the conflict areas. I do not name the participants. It can be or it will be everyone who is economicaly interested. Our chance here, at the Danubian Gate, is exactly the multitude of interests for these zone in the context of the continuing re-definition of the power in the continental control points. I think the usual point of vue about *nation, nationality*, the *nations rights* is not performing in the contemporary world because of this context, named the continuing re-definition of power in the globalization process. To survive as a nation means today to be adapted to these new conditions of economic life in those permanently hot geo-political environment.

I am not analyzing the situation of other strategic keys of this planet, like, for instance, straits or passes. I do not mention the financial gates, probably the most important gates now on this planet. But you can think of all problems on your own, in your own way, according to the interests of your nation. I suppose the pressing problem in this new great battle is not the nation’s standard, the nation’s internal political statute, but the financial possibility for all nations to use safely the planetary control points. Because, in spite of the anybody’s tendency to dominate one or another planetary control point, every geo-strategical position has to be economicaly negotiated among all partners interested in using them.

So, in a global world, the problem of nation's independence and rights becomes the problem of the financial possibility to use every point of the planet according to their economical possibilities and needs. For every nation the right of using replaces the right of property. And the political force equilibrium principle becomes the principle of the continuing fight for economic power. The territory were we are living is not so important, he is not a today controversial question. The reason of today's conflicts is a someone's tendency to establish a new control upon the planetary check points as a source of finacial power for himself, opposite to the present nations' agreement to use them toghether. I think, the most correct counterblow in this situation is to obtain a new mutual agreement to use safely and freely the planet, without harming each other economic interests. At the end of my assertion, let me offer you the possibility to think over this Afgan or Iraki conflict, i.e. to think at this moment when the United States - like the United Kingdom - try to enter in the center of the Asian continent, Russia launches a new generation of ‚communication' satelites and the European nations try to defend the principles of the Security's Council to preserve their own control in this planetary field of conflict.

And, before ending, let me offer to you, as the participants of this Conference of the Danubian countries, the possibility to think, taking into account all my suppositions, to the present political position concerning our Danubian Iron Gate.

Convergențe şi diversități în conceptul de globalizare a culturii
(Simpozionul Internațional *Controverse politice ale veacului XXI*
Novi Sad, nov. 2002)

Cocnirea civilizațiilor[2], una dintre cele mai cunoscute lucrări ale politologului american Samuel P. Huntington, a fost publicată în 1997 şi a devenit faimoasă în toată lumea pentru luminarea nepărtinitoare a unui amplu proces al lumii contemporane, pe care ne-am obişnuit să-l numim globalizare. Perspectiva autorului asupra procesului este însă una centristă, limitată de aria lecturilor şi a cunoaşterii fenomenelor din perspectivă americană şi occidentală. Chestiunea Europei de Est, ca şi a tuturor celorlalte culturi aflate în afara acestei arii este pusă deci din unghiul Occidentului şi cartea pierde din vedere perspective şi zone importante ale evoluției lucrurilor din aceste părți de lume. Un dialog ştiințific cu lucrarea lui Huntington pare deci cu atât mai necesar.

Cultura este parte a civilizației. În această calitate, procesul globalizării civilizației o atinge şi pe ea, punând astfel în ecuație însăşi diferența specifică a națiunilor. Deoarece cultura, ca semn distinctiv al unui popor constituit în stat şi națiune, face de

[2] **The Clash of Civilisations and the Remaking Order,** Simon &Shuster, 1997

asemenea parte din această sferă. Din apartenenţa culturii, în acelaşi timp, la sfera naţiunii şi a civilizaţiei, rezultă o dinamică a proceselor contemporane pe care Huntington o defineşte prin comparaţie cu trecutul istoric, grupând culturile actuale în funcţie de origini. Nu este însă mai puţin adevărat că, deşi pleacă de la fapte a căror dimensiune planetară nu lasă loc de îndoieli, cum ar fi Renaşterea islamică, le interpretează totuşi într-un sens care dă loc la îndoieli în ce priveşte cauzele şi motivaţiile profunde ale proceselor. Ca urmare dă loc la îndoieli şi în privinţa soluţiilor propuse. Fiindcă Renaşterea islamică din anii '70 nu este doar, aşa cum citeşte Huntington, numai urmarea necesităţii de a echilibra tendinţele de globalizare prin păstrarea diferenţelor specifice ale ariei islamice – şi folosesc această arie doar ca exemplu, dar tendinţele sunt, în mod firesc, vizibile în orice arie definibilă prin caracteristici culturale care pun împreună o colectivitate umană, fie ele laice ori religioase – ci este şi urmarea sesizării unor mari presiuni, de unde tendinţa de respingere a lor. Aceste presiuni, la rândul lor, nu sunt pur şi simplu presiuni provenite din necesitatea de a sincroniza prin modernizare planeta, cum crede Huntington restrângând chestiunea ciocnirii civilizaţiilor la o dimensiune culturală cu efecte sociale, ci întreg procesul este economic determinat. Globalizarea este un poces de redistribuire planetară a stăpânirii resurselor primare, cu toate consecinţele de rigoare, inclusiv culturale.

Dacă este adevărat că civilizaţiile contemporane avansate au la bază petrolul, tot ceea ce urmează în întâmplările ultimilor ani trebuie căutat în registrul acestor căutări de identificare şi stăpânire a acestei resurse. Dezacordurile faţă de globalizare, ale lumii islamice deţinătoare a marilor resurse de petrol ale planetei, se afirmă pe cale culturală, civilizaţională, religioasă, dar sunt dezacorduri de identitate şi de teritoriu. Pentru credinţa islamică, teritoriul şi credinţa sunt una. Imperiul Otoman a avansat în Europa nu doar prin cucerirea de adepţi, ci prin cucerirea adepţilor cu teritoriu cu tot. Ei au făcut paşalâcuri în zonele de influenţă. Prin urmare, în termenii lui Huntington, civilizaţional vorbind, Islamul este îndreptăţit să vadă în procesele care au loc tentativa Occidentului de a-l ocupa inclusiv teritorial. Chestiunea faliilor dintre ariile de influenţă este citită diferit de la centrul spre marginea fiecărei arii, ceea ce măreşte riscul de conflict potenţial. Judecarea deci, aşa cum procedează Huntington, a lumii ca având un singur centru – Occidentul – şi mai multe arii marginale – pare să fie eronată din moment ce – folosesc doar exemplul resurselor de petrol – există alte arii planetare tot atât de importante (chiar pentru centrul numit de Huntington).

Deşi suferă de centrism, în privinţa sensului de mişcare a lumii Huntington are dreptate: ne aflăm în faţa unor războaie de falie şi, după detectarea zonelor de conflict, chestiunea este, mai ales pentru cei ce le locuiesc, nu doar detectarea exactă a contextului global în care se află plasaţi, ci şi răspunsul corect ţinând seama de perspectivele de interpretare ale celor cu care intră în conflict. Abia apoi trebuie găsită soluţia corectă. Aşa judecând lucrurile, soluţia islamică, cea mai rapidă, şi care virează

spre terorism internațional, nu face decât să blocheze renașterea începută în anii ’70 și întreg procesul de modernizare pe căi proprii, păcătuind prin izolare față de restul lumii. Pentru că, dacă este adevărată asertiunea conform căreia identitatea culturală este ceea ce unește colectivitățile umane, face din ele națiuni – și timpul națiunilor n-a trecut – atunci tot atât de adevărat este că ele pot exista numai prin interacțiune și nu prin izolare. Toate problemele cunoscute și subsumabile ideii de autodeterminare revin în actualitate și în noul context al procesului de globalizare. Cum și cât are de spus fiecare, este încă o carte aflată în joc. Politica globalizării însăși se construiește, după faza teoretică, din întâmplările și ființa însăși a celor care-o joacă. Condiția fiind aceea de participant la joc, nu de opozant ab initio.

Nu greșesc afirmând că țările noastre se află într-o zonă de falie și, deopotrivă, într-o zonă de control continental: aceea a Porților de Fier. Conflictele reale și potențiale ale acestei zone sunt similare cu acelea ale Porții de Fier a Asiei, și ea o poartă de control continental. Situată între Caucaz și Marea Caspică, adică între Azerbaigeanul și Cecenia islamică pe de o parte și Rusia și Georgia creștine pe de alta, Poarta de Fier a Asiei, care permite controlul Nordului asupra Sudului (sau invers), nu suportă mai puțin rigorile conflictelor civilizaționale, economice și deci politice, decât zona Porților de Fier ale Dunării, care și ele asigură controlul continental. Tot ceea ce urmează este de dedus în acest perimetru al prezentului ariei geo-politice în care trăim. Și n-ar fi decât o dovadă de înțelegere parțială – așa cum se întâmplă cu Huntington – a problemei de fond să considerăm că ne aflăm în fața unui conflict religios ori civilizațional pur și simplu. Nici pe departe. Ne aflăm în plin proces de redefinire a ariilor de influență, de reconsiderare a marilor falii de control și de reproiectare a centrelor economice de comandă și, în consecință, de afirmare a civilizațiilor capabile să controleze și să impună toate aceste procese.